

اگر پیشرفتهای آموزشی را که درسی سال آینده به وقوع خواهد پیوست در نظر بگیریم ناگزیر به این نتیجه خواهیم رسید که شکافی که هنوز بین کتابخانه‌ها و خدمات آموزشی وجود دارد باید از میان برداشته شود و هم‌آهنگی کامل میان این دو امر به وجود آید.

و نیز باید قبول کنیم که درصد و پناه سال گذشته با افزایش فوق‌العاده تعداد کتابخانه‌ها، کتابخانه دیگر مخزن یا موزه کتاب نیست که برای استفاده

1. Oscar, Vera. "Libraries and the education explosion". *Unesco Bulletin for Libraries*. Vol. XXIV, No. 4 (July-August 1970) PP. 184-188, 195.

عده‌ای معدود و ممتاز، یا به منظور فخر فروشی به وجود آمده باشد. در عصر حاضر وظایف کتابخانه‌ها چه بسا گسترده تر و سنگین تر شده است. یعنی: کتابخانه از يك طرف در خدمت جامعه عظیمی است که همیشه روبه افزایش دارد و از طرف دیگر وظیفه دارد که نیازهای خاص موسسات مشخصی، چون مدارس و دانشگاهها را برآورد. با وجود این باید قبول کرد که هنوز وظایف کتابخانه به مفهوم جدید آن و یکپارچگی و هماهنگی این وظایف با خدمات آموزشی جنبه گاه به گاه دارد.

لازم به یادآوری است که بسیاری از کشورهای که خدمات کتابخانه‌ها عمومی خود را به حدی گسترش داده باشند که کلیه خوانندگان بالفعل و بالقوه را دربرگیرد. و در این مقال کشورهای پیشرفته نیز مستثنای نیستند. از این نکته هم نباید غافل شد که هنوز در مناطق در حال رشد جهان، از جمله پیشرفته ترین کشورهای امریکای لاتین، وضع کتابخانه‌ها در سطحی پائین قرار دارد. یا در بهترین موقعیت خود قابل مقایسه با کتابخانه‌هایی است که در اوایل قرن نوزدهم در بعضی کشورهای اروپائی و ایالات متحده امریکا وجود داشته است. وضع کتابخانه‌های مدارس و دانشگاهها حتی از این هم بدتر است. البته در تمام کشورها این گونه کتابخانه‌ها وجود دارند: در دانشگاهها، در موسسات آموزش عالی و تحقیقاتی، و در اغلب دبیرستانها (اگرچه به شکل ابتدائی) و حتی گاه در مدارس ابتدائی. اما بهر حال غیر از کشورهای کاملاً پیشرفته، استفاده‌ای که از کتابخانه‌های مدارس و حتی کتابخانه‌های دانشگاهی به عمل می‌آید، در مقابل نیروی انسانی و هزینه‌های صرف شده بسیار ناچیز است.

این وضع یعنی عدم استفاده صحیح از خدمات کتابخانه‌ها به علل زیر بستگی دارد:

۱. روش قدیمی تدریس که در اکثر کشورهای جهان مرسوم است.

۲. وجود مدرسانی که در مدارس یا دانشگاه‌های تربیت یافته‌اند که یا کتابخانه نداشته‌اند یا روش صحیح استفاده از کتابخانه‌های موجود را یاد نگرفته‌اند.

۳. فقدان کتابداران متخصص برای راهنمایی آموزگاران و شاگردان جهت استفاده از کتابخانه.

۴. پائین بودن سطح فرهنگی و اقتصادی گروه عظیمی از خانواده‌های شاگردان که لزوم کتابخانه را به عنوان یکی از احتیاجات زندگی خود هرگز احساس نکرده‌اند.

و البته تضاد و تناقض از آنجا سر می‌زند که آموزش کتابی و فرادادی (سنتی) درست در همان مدارس و دانشگاه‌هایی مرسوم است که به هیچ روی مفهوم استفاده صحیح از کتاب را در نیافته‌اند.

با در نظر گرفتن تمایلاتی که بعد از جنگ دوم جهانی در دنیا برای پیشرفت امور آموزشی به عمل آمده و تأثیر روزافزون نهضت‌های جهانی که به منظور پیشرفت‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی به وقوع پیوسته است، با اطمینان می‌توان گفت پیشرفت قابل ملاحظه‌ای که در بیست سال اخیر در خدمات آموزشی حاصل شده و ادامه یافته تا آخر قرن حاضر به هدف مطلوب خواهد رسید.

در کشورهای کاملاً پیشرفته که مسأله آموزش ابتدائی حل و بیس‌واری ریشه کن شده است، به زودی آموزش متوسطه نیز برای همه کسانی که فعلاً از آن محرومند امکان پذیر خواهد شد و ضمناً آموزش عالی و انواع آموزش بیرون از مدرسه و مستمر برای عده کثیری از گروه سنی ۱۸ تا ۲۵ و نیز بسیاری از بزرگسالان میسر خواهد شد.

مسئله کشورهای عقب مانده نیز به نوبه خود با در نظر گرفتن محدودیت‌های اقتصادی و کمک‌های مادی و معنوی بین المللی به طرز خستگی ناپذیر

خواهند کوشید تا آموزش ابتدائی را اجباری و شیوه‌های ابتدائی آموزش متوسطه و عالی موجود را اصلاح نمایند. تردیدی نیست که بهمین منوال این کشورها برنامه‌های مبارزه با بیسوادی را جهت ریشه کن کردن بیسوادی شروع خواهند کرد تا بزرگسالان نیز بتوانند از نعمت دانش بهره مند شوند و در جهت رفع احتیاجات اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی جوامعی که هنوز به آزادی خود نرسیده‌اند، شرکت کنند.

از طرفی بناگزیر، فعالیتهای مشابه در کشورهای که در نیمه راه ترقی هستند ادامه خواهد یافت و این کشورها هم به نوبه خود کوشش خواهند کرد تا همه افراد گروههای سنی ۵ تا ۱۵ را از آموزش برخوردار سازند و نیستی فرصتهایی جهت آموزش متوسطه و عالی برای جوانان و خدمات آموزشی داعمی برای بزرگسالان مهیاسازند.

اگر علاوه بر تأثیر جنبشهای غیرمنتظره و روزافزونی که در سراسر جهان و با معیارهای مختلف در امر آموزش به عمل می‌آید، به افزایش جمعیت جهان که توسط آمارگران پیش بینی شده است توجه کنیم تصور می‌رود که در سی سال آینده تعداد کودکان، جوانان و بزرگسالانی که باید در سراسر جهان از آموزش رسمی یا بیرون از مدرسه برخوردار باشند حداقل به چهار برابر خواهد رسید.

بهر حال در این مقال تنها گفت و گواز مسأله افزایش روزافزون جمعیت نیست که نتیجه آن بر خدمات آموزشی نیز تأثیری فراوان خواهد گذاشت بلکه سخن از تغییرات عظیمی است که بعد از این در هدف، ساخت، سازمان، محتوا، روش‌ها و فنون خدمات آموزشی پیش خواهد آمد که از نظر سرعت کار و نحوه عمل در کشورهای مختلف، متفاوت است.

پیشرفتهای آموزشی از نظر مقایسه با پیشرفتهایی که در علوم سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، انسان شناسی، روانشناسی اجتماعی و سایر اصول

روانشناسی به ویژه روانشناسی شخصیت، و روانشناسی رشد و بلوغ و روانشناسی آموزشی به عمل آمده بسیار کند بوده است. همین موضوع در مورد فنون ارتباطی نیز صادق است. باید دانست که مؤسسات آموزشی در زمینه محافظه کارترین مؤسسات اجتماعی به حساب می آیند و روزی نیست که کسی درباره احیای نظریه ها و تعصبات کهنه و عقاید دینی در برنامه های مدارس زبان به عیب جوئی نگشاید یا در مورد مدت زمان لازم برای قرار دادن پیشرفت های علمی در متن آموزش صحبت و اظهار نظر نکند.

برای از بین بردن شکاف زمانی موجود بین مسائل آموزشی و علمی، در پاره ای از کشورها فعالیتهای دامنه داری شروع شده است که سازمانهای بین المللی، به ویژه سازمان یونسکو، بررسی و تجزیه و تحلیل آنها را بر عهده گرفته اند. سعی این سازمانها بر این است که نتایج تحقیقات خود را در اختیار تمام کشورهای جهان قرار دهند و نوآوریهای قابل قبول را عمومیت بخشند.

فعالیتهای این سازمانها با در نظر گرفتن اهمیت نقش آموزش در توسعه بدون تردید به ایجاد روشهای آموزشی انتقادی و خلاق متناسب با جامعه منتهی خواهد گردید. مسلماً با بکار گرفتن این شیوه های نو تغییرات کیفی در آموزش وجود خواهد آمد که احتمالاً شامل موارد زیر خواهد بود:

۱. پیشرفت غیرمنتظره در آموزش قبل از دبستان.

۲. بررسی کامل هدفها، سازمان و ساخت نظامهای آموزشی که خود می تواند تقسیم بندیهای سنی را که تا کنون برای طی دوره آموزش وجود داشته، به این صورت تغییر دهد: کودکان ۶ - ۱۰ سال، سنین قبل از بلوغ، نوجوانان، و جوانان، که مسلماً برای رسیدن به چنین هدفهایی باید تعداد افراد مبرز و کار آزموده در امر مشاوره و راهنمایی آموزشی افزایش یابد.

۳. برنامه‌ریزی آموزش سراسر عمر توسط سازمانهای مختلف دولتی و دانشگاهها

۴. تأکید روزافزون برهم‌آهنگ ساختن آموزش با سایر پیشرفت‌ها به منظور ایجاد و بکاربردن روشهای علمی و فنی در مسائل تحقیقاتی

۵. پخش فرهنگ و تشویق آفرینش هنری

۶. بکاربردن نوآوریها و فنون جدید در برنامه‌ریزی و مدیریت خدمات آموزشی و مراحل تدریس و یادگیری.

حال باید دید که توسعه اصلاحات در امور آموزشی چگونه بر کتابخانه‌ها تأثیر خواهد گذاشت، و چگونه این توسعه و اصلاحات آموزشی با تغییراتی که متخصصان کتابداری چشم دارند تقویت و دوبرابر خواهد شد.

بر سازمان یونسکو است که گروهی از متخصصان آموزش، کتابداران و کومان‌تالیستهای با تجربه را برای حل مسائل موجود بین خدمات آموزشی و کتابخانه‌ای گرد آورد و به از میان بردن شکافی که بین این دو رشته به وجود آمده است بکوشد.

هدف اصلی از مطالب زیر پیشنهاد و یا سه موضوع کلی است که بتواند در این گردهم‌آیی کتابداران و متخصصان آموزشی مورد بحث و بررسی قرار بگیرد. این موضوعها همه از طرف يك متخصص آموزش صاحب تجربه در طرح و برنامه‌ریزیهای آموزشی که خود مدتها شاهد فقدان ارتباط واقعی بین خدمات آموزشی و خدمات کتابداری در کلیه سطوح آموزشی بوده، مطرح می‌شود:

اساساً لازم است تا برای از بین بردن شکاف موجود بین دو رشته فوق یعنی خدمات آموزشی و کتابداری، از تمام امکانات موجود استفاده شود، تا هرچه زمان پیش می‌رود این شکاف نیز باریکتر گردد. اما نکته دیگری که اصولاً باید قبول کرد اینست که اگر فرض بر آن باشد که پیشرفت خدمات آموزشی، درسی

سال آینده، حداقل به چهار برابر برسد، خدمات کتابخانه‌ای که متمم خدمات آموزشی است، نیز باید به همان سرعت توسعه یابد و چون خدمات کتابخانه‌ای در اکثر کشورها آنچنان که باید، وجود ندارد پس لازم است که سرعت پیشرفت آن سریعتر از سرعت پیشرفت خدمات آموزشی باشد تا شکاف موجود پر شود. و لزوم تأکید و تکیه بر این امر در مراکز پیچیده و تخصصی اطلاعاتی نظیر کتابخانه‌های دانشگاهها و مراکز علمی و فنی و دکوماناسیون از همه بارزتر و مبرم تر است. اما حتی در مواردی که هیچ خط مشی مشخصی برای کتابداری وجود ندارد، تنها به دلیل اتخاذ سیاست آموزش صحیح، می‌توان به ایجاد و افزایش کتابخانه‌های دبستانی و دبیرستانی و عمومی (که به آموزش مستمر امکان می‌بخشد)، امید واری بود.

فشاری که از هم اکنون برای تربیت و استخدام کارمندان متخصص و تهیه ساختمان، تجهیزات، و بودجه لازم به منظور توسعه عظیم و سریع در خدمات کتابداری بر بنیه منابع ملی و کمکهای بین المللی وارد می‌آید، چنان روزافزون است که شاید روزی بدان منجر شود که برنامه ریزان کار توسعه خدمات کتابداری را به صورت یکی از بخشهای تخصصی در برنامه ریزی آموزشی خود بگنجانند.

لازم به یادآوری است که با وجود اینکه ده سال قبل مرکز منطقه‌های یونسکو پیشنهادهایی برای برنامه ریزی توسعه کتابخانه‌ها در نیمکره شمالی منتشر نمود، اما توجهی برای آزمایش و تجدید نظر در این پیشنهادها در پرتو

1. C.V. Penna, Los Servicios bibliotecarios y el planeamiento de. *Boletín del proyecto principal de Educación* در "La education"

ج II، ش 6، آوریل - ژوئن 1960، ص 47-65 این مقاله خود پایه اثر دیگری از همین نویسنده به نام *Planning Library services* شده که ویرایش دوم آن نیز به نام *Planning of Library and documentation Services* با ویراستاری H. Liebaers, P.H. Sewell به زودی منتشر خواهد شد.

عمل نشان داده نشد.

موسسه بین‌المللی برنامه‌ریزی آموزشی یونسکو می‌تواند این بخش را در برنامه‌های تحقیقاتی و تخصصی تربیت کارمندان خود بگنجانند و در جوار آن در کشورها یا مناطق مربوطه درباره وضع خدمات کتابخانه‌ها و رسانه‌های لازم و پیش‌بینی‌های درآمدت با توجه به منابع مالی و انسانی، در مورد توسعه آنها تحت شرایط و محدودیت‌های واقعی و موجود مطالعاتی به عمل آورد.

پیمان فرهنگی اندینو (Andino) که اخیراً در شهر بوگوتا — (Bogota) پایتخت کلمبیا انعقاد یافت، خود می‌تواند شبکه مناسبی برای اینگونه مطالعات مقدماتی باشد که اگر سایر کشورها و مناطق در حال رشد با رابطه با این هیأت با تجربه از راهنمایی‌های آن برخوردار شوند و به تربیت کارمندان متخصص و مجرب برای کاری که از بسیاری جهات نو و تازه است، نایل آیند، فرصتی بس مفتنم و ارزشمند خواهد بود.

در سطح ملی، مسؤولان و متخصصان کتابداری نباید چشم به راه کمک‌های مؤسسات بین‌المللی که معمولاً کند و دیر یاب است، باشند. بلکه باید به نوبه خود در ایجاد روش و خط مشی مفیدی به منظور توسعه و پیشرفت خدمات کتابداری که با روش‌های آموزشی رابطه مستقیم دارد بکوشند و برای بیدار کردن مردم و روشن نمودن ذهنشان نسبت به اهمیت مسأله هیچ فرصتی را از دست فرو نگذارند.

ناگفته نماند که از این جهت دانشگاه‌ها نقش مهمی را بر عهده دارند و باید دانست که در تمام دنیا موفقیت یا شکست دانشگاه‌ها در تازه نگاه داشتن مجموعه، و استفاده صحیح دانشجویان و مدرسان از آنها، بسته به نیرو و فعالیتی است که برای مطالعه شرایط و گسترش فرهنگ در جامعه خود و ساختن ذهن دانشجویان بکار می‌برند.

دانشگاهها و سایر مؤسسات آموزشی وظیفه مهم دیگری نیز به عهده دارند و آن تربیت کارمندان در کلیه رشته‌های تخصصی کتابداری و خدمات دکومانتاسیون و انجام کارهای تحقیقی در مورد مسائل کتابداری است. و اگرچه تعیین کیفیت و تعداد کارمندان از وظایف برنامه‌ریزی است که قبلاً ذکر آن گذشت، اما تربیت این کارمندان بر پایه نیازهای خاص هر مملکت و همگام با سرعت رشد و توسعه آن از وظایف دانشگاههاست. روی این اصل در هر کشوری که کارهای علمی و فعالیتهای حرفه‌ای شروع می‌شود باید سیستم تربیتی کارمندان کتابداری مطابق احتیاجات و توسعه و پیشرفت آن کشور در نظر گرفته شود و برای انجام این منظور سازمان‌هایی تشکیل گردد. در این صورت واضح است که انجام این عمل مستلزم تجدید نظر کلی در هدفها و محتوای دوره‌های آموزشی کتابداری و افزایش قابل ملاحظه نیروی انسانی و منابع مادی است که در عصر حاضر در راه تربیت کتابداران صرف می‌شود.

کمکهایی که در سطح بین‌المللی برای توسعه کتابداری می‌توان از سازمانهای بین‌المللی چشم داشت تنها در موارد زیر جایز و مفید می‌افتد:

الف. انتخاب و تربیت مدرسان واجد شرایط برای تدریس در دوره‌های کتابداری.

ب. آزمایش روشها و مواد تدریس برای انتخاب مناسب‌ترین آنها با توجه به رشته‌های مختلف.

ج. تشویق تحقیقات علمی در مورد کارهای مربوط به کتابداری هم از لحاظ رشته کتابداری و هم از این نظر که این رشته عامل بسیار مهمی برای توسعه حال و آینده هر کشور است.

د. سازمان دادن و اداره و طرح خدمات کتابداری بطور کلی. تنها از طریق روشهای بالا فرصتی به دست خواهد آمد تا احتیاجات

خاص نواحی و ممالک مختلف در نظر گرفته شود و برای راهنمایی و کمک به دانشگاهها در حل مسائل کتابداری آنان در سطوح فردی و محلی کمک لازم به عمل آید .

علاوه بر تربیت کتابداران متخصص، مقتضی است که در سہای مقدماتی کتابداری و نیز چند درس تخصصی برای دانشجویان علاقه مند در برنامه‌های معمولی دانشسراهای تربیت معلم گنجانده شود تا فارغ التحصیلان این مدارس نیز به نوعی خود بتوانند از عہدہ اداره کتابخانه‌های کوچک مدرسه‌های عمومی برآیند. بہر صورت، بہترین روش آنست کہ تعلیمات عمومی کہ در مدارس تربیت معلم و کتابداری بطور مشترک آموخته می‌شود، برپایہ تفاهم و همکاری نزدیک برنامه‌ریزی شود و بہ جای مدارس جداگانہ در بخشہای دانشکدہ ادبیات و علوم تدریس شود. چون اگر قرار باشد آموزگاران و کتابداران با اصول صحیح علمی برای توسعہ آموزشی کشورہای خود تربیت شوند، باید از آموزش کلی و مشترکی برخوردار شوند تا بتوانند از میزان و جنبہ‌های مختلف تغییرات و تحولاتی کہ برای جامعہ در حال تحول آنان لازمست، آگاہ شوند. ہرچند میان کتابخانہ‌های مدارس ابتدائی، عمومی و اختصاصی کوچک **بایک مرکز مدرن دکومانتاسیون جهانی** اختلاف وجود دارد اما اصل مشترک میان آنان - کہ همانا در دسترس نہاد ن اطلاعات لازم و پیش بینی آنهاست - باید در **درجہ اول** اہمیت قرار گیرد و کاربرد خاص و صحیح آن، در کتابداری و ہم در آموزش، در قالب حیات ملی مورد آزمایش و تجربہ عمیق و دقیق واقع شود .

در پایان لازم بہ تذکر است کہ با افزایش روز افزون تکنیکها و روشہای جدید در مسائل ارتباطی و خدمات کتابداری خطر تخصصی شدن بدون برخورد آریودن از پشتوانہ آگاہی و شناخت وسیع در بارہ آن تخصص ہر دم افزونتر می‌شود. البتہ این بہ معنای مقاومت و تعصب ورزیدن در برابر تحولاتی

که در مورد طرز استفاده از کتابخانه و روش تنظیم کتاب و سایر وسائل ارتباطی و اطلاعاتی که منجر به استفاده از تکنیکهای میکروفوتوگرافی، ضبط صوت، و کامپیوتر می‌گردد، نیست. و مسلماً بکارگرفتن این فنون و علوم در سطح جهانی مایه خرسندی فراوان است و باید حداکثر استفاده از این تکنیکها و نوآوریها به عمل آید. اما سخن در آنست که بکارگرفتن این وسایل نباید خود به صورت هدف درآید و به یقین وسایل جدی و خطیر را نمی‌توان بدون توجه به قالب و موقع خاص، یا تنها با استفاده از پیشرفته‌ترین وسایل و فنون، حل و رفع کرد.

اکنون که صنعت عکاسی، فیلم برداری، رادیو و تلویزیون، ضبط صوت، کامپیوتر و اقمار مصنوعی در عالم ارتباطات نهضت عظیمی به وجود آورده‌اند باید گفت برخدمات آموزشی و طبعا بر مدارس و کتابخانه‌ها نیز تاثیر فوق العاده‌ای داشته و خواهند داشت. اما برخلاف عقیده و پیش‌بینی عده‌ای، این قبیل اختراعات هنوز جای معلم را نگرفته و احتمالاً تا صد سال دیگر نیز نخواهد گرفت. بر همین سان و سیاق، علیرغم پیش‌گوئی‌ها، به نظر نمی‌رسد که در آینده نزدیک پیشرفت تکنیکی جهان باعث شود که کتاب مقام و منزلت خود را از دست بدهد. طبق آمار سازمان یونسکو در سال ۱۹۶۴ میزان تولید کتاب در جهان به ۰.۰۰ / ۰.۰۰ عنوان رسیده که تقریباً دو برابر رقمی بود که در سال ۱۹۵۴ منتشر شده بود.

بنابراین به نظر نمی‌رسد مدرسان و کتابداران در نتیجه پیشرفته‌های تکنیکی در معرض خطر از دست دادن شغل خود باشند یا از نقش خلاقه خود در توسعه سریع خدمات آموزشی و کتابداری درسی سال آینده غفلت ورزند. ولی آنچه مسلم است مدرسان و کتابداران باید در خود آموزی و کسب تجربه و آگاهی هرچه بیشتر بکوشند تا بتوانند به پیشرفته‌های تازه در زمینه کار خود پاسخ دهند، نیازهای مشترک و مشابه کارهای خود را کشف کنند، و بالاخره راه همکاری را در فعالیتهای خود بیاموزند.